

KS. JERZY STEFAŃSKI

DYSTRYBUCJA PSALMÓW
W POSOBOROWEJ REFORMIE KSIĘGI LITURGII GODZIN
KWESTIE REDAKCYJNE

Jest truizmem przypomnienie faktu, że psalmy były i są podstawowym elementem zarówno przedsoborowej księgi noszącej tytuł *Breviarium Romanum* (odtąd skrót: BR), jak też nowo zredagowanej po Soborze Watykańskim II czterotomowej *Liturgia Horarum (editio typica 1971-1972)*.

Celem naszego opracowania jest przybliżenie kryteriów redakcyjnych, którymi kierowano się przy nowej dystrybucji psalmów, odchodzących tym samym od wielowiekowej tradycji zawartej w dotychczasowym BR. Podstawowym źródłem informacji na powyższy temat będą dokumenty pozostawione w Archiwum Kongregacji ds. Kultu Bożego przez Grupę Studyjną nr III *De psalmis distribuendis*, odpowiedzialną za nowy układ psalmów w przyszłej księdze BR¹. Grupie tej, przez cały czas jej prac, przewodniczył J. Pascher, profesor liturgiki na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Monachijskiego². Funkcję sekretarza pełnił kan. A. Rose, a konsultorami byli:

Ks. prof. dr hab. JERZY STEFAŃSKI – kierownik Zakładu Liturgiki i Homiletyki Wydziału Teologicznego UAM w Poznaniu; adres do korespondencji: ul Kolegiaty 6, 62-200 Gniezno; e-mail: giorgio_st@poczta.onet.pl

¹ Chodzi tu o jedną z 39 Grup Studyjnych (*Coetus a studiis*), powołanych przez *Consilium ad exsequendam Constitutionem de S. Liturgia* (odtąd *Consilium*) w celu zrealizowania postulatów zawartych w Konstytucji o liturgii, domagających się rewizji wszystkich ksiąg liturgicznych. Szczegółową organizację i skład osobowy poszczególnych Grup Studyjnych zob. *Consilium. Elenchus membrorum-consultorum-consiliariorum Coetuum a studiis*. In Civitate Vaticana 1967.

² Wybór J. Paschera na relatora tejże Grupy Studyjnej uzasadniony był faktem, że był on znany i uznanym autorytetem w materii liturgicznego zastosowania psalterza, zarówno w wymiarze historycznym, rubrycystycznym, jak też teologicznym. Świadczą o tym takie jego publikacje, jak: *Gestalt und Vollzug des kirchlichen Stundengebetes*. „Liturgisches Jahrbuch” 1:1951 s. 138-151; *Das Stundengebet der römischen Kirche*. München 1954; *Das Psalterium des römischen Breviers*. W: *Brevierstudien*. Hrsg. von I.A. Jungmann. Trier 1958 s. 9-20; *Singen vor Gott. Um den Sinn des Psallierens*. „Münchener Theologische Zeitschrift” 17:1966 H. 3-4 s. 163-172;

I. Cellier, B. Fischer, A. Paredi, G. Pinell OSB, V. Raffa FDP oraz H. Schmidt SJ.

Analiza nowej dystrybucji psalmów, ze względu na obfitość materiału i zakres problematyki, w zamierzony sposób zostanie ograniczona do zasadniczej struktury psalterza odmawianego w dni zwykle *per annum*. Nie zostaną zatem omówione *officia* związane z głównymi uroczystościami (np. z *Triduum Sacrum*), z wigiliami, *Commune Sanctorum*, *Officium defunctorum* itd. Powyżej zaanonsowaną problematykę uzupełni podrozdział związany z szeroko dyskutowaną kwestią psalmów złorzeczających.

1. NOWA STRUKTURA PSALMODII

Przedsoborowa dystrybucja psalmów opierała się na prawie półtoratysiącletniej tradycji, przekazanej nam głównie poprzez zwyczaje zakonne. Do czasu reformy Breviarza dokonanej z inicjatywy Piusa X cały psalterz, odmawiany zresztą w przeciągu jednego tygodnia, podzielono *in genere* na dwie części. Psalmody od 1 do 108 recytowano w *Matutinum*, a od 109 do 147 w Nieszporach. Warto tu przypomnieć, że w niedzielne *Matutinum* odmawiano wtedy aż 18 psalmów, a w ferialne – 12 (*sic!*), że każde *Laudes* zawierało psalmy 148, 149 i 150, a każde *Completorium* cztery psalmy 4, 30, 90 oraz 133. Reforma Piusa X, ogłoszona bullą *Divino afflatu* 11 listopada 1911 r., wprowadziła szereg zasadniczych zmian, które w praktyce, z małymi korektami, przetrwały do reformy Soboru Watykańskiego II. Breviarz Piusa X przydzielał *Matutinum*³ dziewięć psalmów, w *Laudes* odmawiano 4 psalmy (oraz kantyk ze Starego Testamentu), w czasie Nieszporów 5 psalmów⁴, a do pozostałych godzin kanonicznych (*Tertia*, *Sexta*, *Nona*, *Completorium*) przypisywano po trzy psalmy. W sumie w ciągu każdego dnia recytowano 33 psalmy (łącznie z psalmem 94 jako *Invitatorium*), a w ciągu tygod-

---

Die Methode der Psalmenauswahl im römischen Stundengebet. München 1967; *Die Psalmen als Grundlage des Stundengebets*. „Ephemerides Liturgicae” 85:1971 s. 260-280.

³ W ciągu tygodnia w *Matutinum* recytowano psalmy od 1 do 106. Nawiązywano tym samym do wielowiekowej tradycji podobnej dystrybucji psalmów przekazanej przez *Breviarium Romanum* Soboru Trydenckiego. Te i inne szczegóły odnośnie do psalterza w zreformowanym breviarzu zob. P i u s X. *Constitutio Apostolica de nova psalterii in Breviario romano dispositione „Divino afflatu”* [1 XI 1911]. AAS 3:1911 s. 633-638.

⁴ Nieszpory, podobnie jak *Matutinum*, podtrzymywały tradycję poprzedniego Breviarza, przydzielając im psalmy od 109 do 144.

nia – 231 psalmów⁵. Dalsze, cząstkowe reformy i uproszczenia rubryk odnośnie do BR ogłoszone przed Soborem Watykańskim II (zob. Dekret Kongregacji Obrzędów z 23 III 1955 r. *De rubricis ad simpliciore formam redigendis*⁶ oraz motu proprio Jana XXIII z 25 VII 1960 r. *Rubricarum instructum*⁷) w materii dystrybucji psalmów nie wniosły żadnych istotnych zmian.

Wstępne organizacyjne prace Grupa Studyjna nr III rozpoczęła w marcu 1964 r.⁸ Relator I. Pascher przypomniał, że kierunek prac dla powyższej Komisji wyznacza 91 art. Konstytucji o liturgii: „[...] psalmy należy rozłożyć nie na jeden tydzień, lecz na dłuższy okres czasu [...]” oraz art. 89, który podkreśla, że głównymi częściami *Officium* są *Laudes* jako modlitwa poranna, *Nieszpory* – jako wieczorna, *Kompleta* – jako kończąca dzień, *Matutinum* – niezależnie od pory dnia. Ponadto artykuł ten zalecał zniesienie prymy, a z godzin mniejszych zezwalał przy recytacji poza chórem na wybór jednej, odpowiadającej porze dnia. Ustalono również, że zespół będzie posługiwał się tzw. *Psalterium Gallicanum*, czyli poprawionym przez św. Hieronima († 419) przekładem *Vetus Latina*⁹, gdyż był on obecny przez wieki w BR¹⁰. Warto jednak pamiętać, że wśród Grup Studyjnych zajmujących się nową redakcją księgi BR, pracował również *Coetus a studiis nr II: De psalterio recognoscendo* (relator P. Duncker OP, sekretarz I. Gribomont OSB), którego zadaniem była rewizja redakcyjna całego psalterza zgodnie z postulatem KL 91 b: „Pomyślnie rozpoczęte dzieło krytycznego przeglądu psalterza należy jak najrychlej doprowadzić do końca, biorąc pod uwagę

⁵ Takie zestawienie podaje M. Righetti (*Manuale di storia liturgica*. Vol. II: *L'anno liturgico nella storia, nella Messa, nell'Ufficio*. Milano 1969 s. 689).

⁶ AAS 47:1955 s. 218-224.

⁷ Zob. *Johanes XXIII. Litterae Apostolicae Motu proprio datae „Rubricarum instructum”*. AAS 52:1960 s. 593-595. Szczegóły powyższego dokumentu precyzuje S. Congregatio Rituum. *Decretum generale – Rubricae Breviarii et Missalis Romani*. AAS 52:1960 s. 596-731 (*Rubricae generales Breviarii Romani* – s. 622-642).

⁸ Wstępne ogólne założenia i kierunki prac podają *Schemata n. 8. De Psalterio 1* [z 23 III 1964]. *De Psalterio* s. 1-7 oraz *Schemata n. 9. De Psalterio 2* [z 10 V 1964]. *Normae in recognitione psalterii liturgici servatae* s. 1-16.

⁹ Warto tutaj przypomnieć, że nowy przekład psalmów zawarty w Neowulgacie znalazł się dopiero w drugim wydaniu typicznym *Liturgia Horarum* 1985-1987.

¹⁰ Z tej przyczyny psalmy poprzedniego Breviarza miały wyłącznie „pojedynczą” numerację, czyli numerację tekstu oryginalnego, bez dodatkowej numeracji przyjętej w tłumaczeniach grekołacińskich. Dlatego też wszystkie dokumenty Grupy Studyjnej odnośnie do psalmów zachowały również numerację tekstu oryginalnego (czyli bez uwzględnienia różnic dotyczących podwójnego numerowania psalmów od 9 do 147). W odniesieniu do polskiego psalterza z Biblii Tysiąclecia numery psalmów podawane w *Schemata* odpowiadają numerom psalmów występujących w tym tłumaczeniu Biblii w nawiasach.

łacine chrześcijańską, zastosowanie liturgiczne także w śpiewie oraz całą tradycję Kościoła łacińskiego”¹¹. Z udoskonalonych, doprecyzowanych, na nowo przeredagowanych tekstów łacińskich całego psalterza, jako owocu prac powyżej wspomnianego zespołu, sukcesywnie będzie korzystała Grupa Studyjna nr III w toku kilkuletniego procesu prac nad nową dystrybucją psalmów przyszłego *Officium*¹².

Pierwsze dyskusje na temat przyszłej dystrybucji psalmów, przeprowadzone w miesiącach kwietnia, maja oraz czerwca 1964 r., charakteryzowały się raczej ostrożnymi propozycjami i nieśmiałym odchodzeniem od dotychczasowej tradycji¹³. Dla *Laudes* przewidywano najpierw jeden schemat z tygodniową dystrybucją psalmów, w większości powtórzonych zgodnie z reformą Piusa X. Schemat ten proponował następujący układ: niedziela – ps. 92, 99, 62, kantyky, ps. 150; poniedziałek – ps. 46, 5, 84, kantyky, ps. 148; wtorek – ps. 95, 42, 100, kantyky, ps. 149; środa – ps. 96, 64, 35, kantyky, ps. 150; czwartek – ps. 97, 89, 28, kantyky, ps. 148; piątek – ps. 50, 142, 66, kantyky, ps. 150; sobota – ps. 98, 91, 63, kantyky, ps. 149. Odnośnie do doboru poszczególnych psalmów kierowano się oczywiście uzasadnionymi kryteriami, np. ps. 50 ze względu na swój pokutny charakter znalazł się w Jutrznii piątkowej (w poprzednim BR był on nieobecny w tym dniu); na ostatnim, piątym miejscu proponowano codzienną recytację jednego z psalmów 148-149-150, ze względu na ich pochwalny (*Laudes*) charakter. W omawianej tutaj godzinie kanonicznej zamierzano ułożyć podwójny, alternatywny schemat kantyków ze Starego Testamentu. Powtarzając zatem co tydzień ten sam układ psalmów, a zmieniając jedynie dwutygodniowy schemat kantyków, można by w szerszym sensie traktować o dwutygodniowym układzie *Laudes*. Kantyki zestawione jako schemat I byłyby w całości przyjęte i powtórzone z redakcji Piusa X z 1911 r. umieszczone w *Laudes I*, a kantyki wymienione jako sche-

¹¹ Ze względu na to, że problemy związane z korektą łacińskiego psalterza nie są bezpośrednio związane z tematem naszego artykułu, nie analizujemy ani też szerzej nie prezentujemy dorobku tejże Grupy Studyjnej.

¹² Ewolucyjny proces rewizji przekładu łacińskiego kolejnych psalmów (od 1 do 150), dokonanego przez Grupę Studyjną nr II od dnia 23 III 1964 r. do 23 XI 1966 r., dokumentuje zestaw relatywnych *Schemata* (n. 8, 9, 22, 54, 80, 98, 99, 116, 140, 146 oraz 309) – zob. P. M a r i n i. *Elenco degli “Schemata” del “Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1965 – febbraio 1975)*. „Notitiae” 18:1982 s. 714-717.

¹³ Potwierdza to *Relatio de psalmis distribuendis per hebdomadas* s. 1-6. Dokument ten, znajdujący się w Archiwum Kongregacji ds. Kultu Bożego, nie datowany, nie podpisany, treścią swą zdradza, że powstał przed zredagowaniem *Schemata* n. 23 (opis poniżej, w przyp. 15) oraz że jego autorem był relator J. Pascher. Poniżej referujemy jego ważniejsze wnioski (dokument w archiwum autora).

mat II przyjęto z *Laudes II*. W sumie zatem powyższe „nowości”, poza nowym układem psalmów, niewiele zmieniały.

Nowy układ psalmów nieszpornych, jednotygodniowy, przewidywał, tak jak dotąd, 4 psalmy, z tym że w miejsce dotychczasowego piątego proponowano recytację kantyku z Nowego Testamentu. Zaproponowano, w porównaniu do dotychczasowego BR, nowy zestaw psalmów: niedziela – ps. 109, 110, 113 a, 113 b; poniedziałek – ps. 111, 114, 116, 119; wtorek – ps. 115, 121, 122, 123; środa – ps. 129, 124, 125, 126; czwartek – ps. 131, 127, 128, 132; piątek – ps. 140, 138 a, 138 b, 139; sobota – ps. 112, 145, 146, 147. Porównując ten zestaw psalmów w relacji do poprzedniego BR, zauważamy zarówno tendencje zachowawcze, jak też próby pewnej „teologicznej racjonalizacji”. Zgodnie bowiem z wielowiekową tradycją nie przydzielono Nieszporom żadnego z psalmów poniżej numeru 109. Postanowiono jednak, aby każdy dzień otwierał psalm o treści zgodnej z chronologią dnia (*psalmi lucarnales*). Nowością był układ psalmów na sobotę, które potraktowano jako I Nieszpory niedzielne, stąd obecność w nich ps. 145-147 o treści pochwalnej (*ps. Laudate*).

Odnosnie do Kompletu proponowano zachować dotychczasową ilość trzech psalmów. Nowością byłby podwójny, dwutygodniowy ich układ, z tym że jedynie w niedziele chciano zachować tradycyjny zestaw: ps. 4, 90 oraz 133, gdyż trydenckie BR ten układ znało (wraz z dodatkowym ps. 30), a reforma Piusa X powtórzyła ten potrójny schemat psalmów Kompletu niedzielnej (opuszczając ps. 30).

Dla *Matutinum* oraz trzech godzin mniejszych pierwsze propozycje przewidywały układ psalmów rozłożonych na cykl dwutygodniowy, przydzielając każdej z powyższych godzin kanonicznych po trzy psalmy.

W początkowym etapie zgłaszania propozycji nowej redakcji księgi BR konsultorzy proponowali szereg bardzo zróżnicowanych opinii. Aby przybliżyć klimat owej pierwszej fazy redakcyjnej, przytoczymy niektóre z ciekawszych *propositiones*¹⁴.

Dystrybucję całego psalterza proponowano albo zachować, jak dotąd, w cyklu jednego tygodnia, albo rozłożyć na dwa, trzy, a nawet cztery tygodnie. Jeśli na cztery tygodnie, to należy dzielić niektóre z dłuższych psalmów

¹⁴ Poniższe różnorakie propozycje powtarzamy za maszynopisowymi dokumentami (niestety, nie podpisanymi, oraz nie oznaczonymi datami) znajdującymi się w Archiwum Kongregacji Kultu Bożego w teczках Grupy Studyjnej nr III (*Consilium*). Treść tychże dokumentów pozwala na ich czasowe umiejscowienie. Chodzi tu o maszynopisy zatytułowane: *De psalmis distribuendis – Schema novum* s. 1-4 oraz *Animadversiones circa distributionem psalmarum in futuro Breviario*. Cura D. Vincentii Raffa F. D. P. s. 1-26.

(np. ps. 77 lub 118), pomimo znanej opozycji wielu biblistów, chcących zachować integralność każdego psalmu. Rozwiązaniem mogłaby być możliwość powtarzania niektórych, szczególnie duchowo wartościowych psalmów. Powtarzano również soborową argumentację kard. C. Confalonieri, aby przy podziale dłuższych psalmów zachować kryterium ich długości, wynoszące od 8 do 12 wierszy. Ilość psalmów przydzielona poszczególnym godzinom kanonicznym wahała się, w opinii konsultorów, od 3 do 5. Pierwsze propozycje odnośnie do godzin mniejszych (*Tertia*, *Sexta*, *Nona*) przewidywały, aby w pierwszym tygodniu zawsze recytować Tercje, psalmy Seksty zawsze w drugim i czwartym tygodniu, a Nonę w trzecim.

Dobór psalmów w Jutrzni, Nieszporach oraz Komplecie powinien odpowiadać rzeczywistej chronologii dnia. To kryterium nie dotyczy *Matutinum* oraz godzin mniejszych. Należy wyeksponować szczególne znaczenie ps. 118, ze względu na jego kontemplacyjno-pochwalną treść podkreślającą doskonałość prawa i miłosierdzia Bożego. Ten bowiem psalm występuje bardzo często, a w niektórych liturgiach prawie codziennie, zarówno w Jutrzni, jak też Nieszporach, np. w takich obrządkach jak wizygocki, ambrożyjski, armeński, bizantyjski itd. Psalmy pochwalne, a zwłaszcza ps. 148-150 ze swej „natury” (*ps. laudativi*) powinny być zawsze obecne w Jutrzni (*Laudes*). W recytacji i dystrybucji psalmów nie powinno się opuszczać żadnego z nich („Nullus psalmus expungatur ex toto breviario”), czyli należy zachować cały psalterz. Psalmodya niedzielna powinna charakteryzować się wyraźnym wymiarem i tonacją paschalną, a dobór psalmów na piątek powinien uwzględniać tajemnicę Krzyża.

Pierwszy schemat, który porządkował początkowe sugestie konsultorów na temat dystrybucji psalmów, nosił datę 14 VII 1964 r.¹⁵ W dokumencie tym przyjęto normę, aby w *Matutinum*, zgodnie z KL 89 c, pomniejszyć ilość psalmów i nadać tej godzinie bardziej uniwersalny charakter, nie związany z chórową modlitwą nocną. Ze względu na to, że współczesny styl życia kleru bardzo odbiega od historycznego życia monastycznego, istotnie przecież powiązanego z recytacją chórową brewiarza, uzasadniona wydaje się redukcja liczby psalmów w poszczególnych godzinach kanonicznych. Zachowanie zaś pensum czasowego w *Matutinum*, przy zmniejszonej liczbie psalmów, można by wyrównać odpowiednimi lekturami biblijnymi lub innymi w przeszłości odpowiednio dobranymi czytaniem.

---

¹⁵ Zob. *Schemata n. 23. De Breviario 5* [z 19 VII 1964]. *Relatio de distributione psalmarum* s. 1-8. Poniżej referujemy ważniejsze ustalenia z tego dokumentu.

Referowany tutaj schemat (n. 23) podaje dwa projekty układów psalmów w dokumentach oznaczonych jako *Schema I* oraz *Schema II*¹⁶.

Schema I przeznaczona dla *Laudes* oraz *Vesperis* jednotygodniowy układ psalmów. W Jutrzni przewidywano codziennie cztery psalmy oraz kantyki. Kantyki przejęto z Kodeksu Aleksandryjskiego (V wiek)¹⁷, a właściwie z *Laudes II* dotychczasowego BR. *Laudes*, zgodnie z dawną tradycją, otwierały w kolejne dni następujące psalmy: 62, 5, 35, 66, 89 i 91. Trzecim, czwartym i piątym psalmem miały być, tak jak w BR przed reformą Piusa X, ps. 148-149-150 odmawiane codziennie, przez cały tydzień.

Nieszpory miały również zawierać psalmy w układzie jednego tygodnia, zachowując tradycyjny przydział serii psalmów, poczynając od ps. 109. W miejsce piątego psalmu proponowano recytację kantyku z Nowego Testamentu. W Komplecie przewidywano powrót do tradycji BR sprzed reformy Piusa X, czyli codziennej recytacji tych samych trzech psalmów: 4, 90 oraz 133 (opuszczono jedynie ps. 30). Dla *Matutinum*, Tercji, Seksty oraz Nony ułożono nowy zestaw psalmów podzielony na cztery tygodnie. Ponadto zaproponowano tutaj kolejne *novum* w postaci dzielenia (wielu!) psalmów na części (około 10-15 wierszy). Aby wyeksponować jednak charakter paschalny niedzieli oraz piątku, te dwa dni przez wszystkie cztery tygodnie powtarzały ten sam układ psalmów.

Schema II niewiele co do struktury odbiegał od poprzedniego. Proponował jedynie nieco inny układ i dobór psalmów na poszczególne dni oraz godziny kanoniczne. Dla Nieszporów jednak redukował ilość psalmów do trzech i nie uwzględniał dodatkowego kantyku.

Przed IV Sesją Plenarną Członków *Consilium*, wyznaczoną na 29 IX – 9 X 1964 r., prof. A. G. Martimort, odpowiedzialny za całość reformy księgi BR, poprosił relatorów wszystkich Grup Studyjnych pracujących nad poszczególnymi elementami BR, o przysłanie swoich wstępnych propozycji w celu zaprezentowania ich w czasie trwania powyżej wymienionej Sesji¹⁸. Odnośnie do problematyki dystrybucji psalmów zamierzano poznać opinie Członków *Consilium* na takie kwestie, jak:

¹⁶ Analizowane poniżej schematy I i II stanowią *Supplementum* do *Schemata n. 23*.

¹⁷ Na temat *Codex Alexandrinus*, na który powołuje się *Schemata n. 23* s. 4 zob. A. M. Martimort. *La Chiesa in preghiera*. Vol. IV: *La liturgia e il tempo*. Brescia 1984 s. 239 n.

¹⁸ Poniżej prezentujemy relację A. G. Martimorta, który krótko streścił dotychczasowe prace nad całością rewizji BR, w tym także interesujące nas kwestie. Zob. *Schemata n. 24. De Breviario 6* [z 20 VII 1964; bez tytułu: dokument rozpoczyna się od słów *Eruditissimi Sodales*] s. 1-12.

– Czy należy zachować proponowaną liczbę czterech psalmów w *Laudes* wraz z kantykiem ze Starego Testamentu?

– Czy można przywrócić starożytny, monastyczny zwyczaj codziennego recytowania w *Laudes* ps. 148, 149 i 150, zgodnie z sugestią zawartą już w *Memoria sulla riforma liturgica*¹⁹? Przecież te trzy psalmy od starożytności aż po reformę Piusa X były każdego dnia odmawiane i właśnie z ich pochwalnej treści ta godzina kanoniczna przyjęła nazwę *Laudes*.

– Ile psalmów powinno tworzyć strukturę Nieszporów? W łonie konsultorów problem ten wielorako naświetlano. Niektórzy uważali, że należy opracować podwójny schemat: jeden dla celebracji z udziałem ludu, drugi dla recytacji chórowej lub indywidualnej. W pierwszym przypadku wystarczy odmawiać trzy psalmy wybrane ze schematu „klerykalnego”. Były jednak uwagi ostrzegające, aby nie tworzyć rozdźwięku (*divortium*) między modlitwą kleru i wiernych. Niektórzy wypowiadali się przeciw ewentualnej redukcji dotychczasowej praktyki, stosującej pięć psalmów w Nieszporach z ewentualnym ich zmniejszeniem do liczby trzech. Byłoby to niezgodne z wymową KL 89 a, które Nieszpory jako modlitwę wieczorną zalicza do „głównej części codziennego Oficjum”. W głosowaniu konsultorów dziesięciu (przeciw trzem) opowiadało się za pięcioma psalmami (z ewentualną zamianą jednego z nich na kantyk).

– Odnośnie do komplety należy otrzymać od Członków *Consilium* dwie odpowiedzi na temat liczby psalmów w tej godzinie kanonicznej oraz możliwości ich różnorodności przez wszystkie dni tygodnia. W pierwszej kwestii, pod wpływem tradycji św. Bazylego, proponowano codzienną recytację ps. 90, ewentualnie – zgodnie z tradycją rzymską oraz św. Benedykta (aż do Piusa X) – codzienną recytację ps. 4, 90 oraz 133. Te trzy psalmy, jak wiadomo, odmawiane były również w każdą niedzielę od reformy Piusa X aż dotąd. W drugiej kwestii większość konsultorów (siedmiu) optowała za tradycją z epoki przed Piusem X (jeden schemat psalmów, niezmienny, przez cały tydzień), dwóch chciało podtrzymania dotychczasowego zwyczaju (czyli trzy różne psalmy, na każdy dzień tygodnia inne), obawiając się, że praktyka powtarzania codziennie ps. 4, 90 oraz 133 łatwo może doprowadzić do rutyny, przyzwyczajenia i braku uwagi podczas recytacji. Były też propozycje kompromisowe: codziennie dwa psalmy różne, a trzeci zawsze ten sam, czyli ps. 133, dobrze oddający koniec zapadającego dnia.

---

¹⁹ Chodzi tu o szczegół przejęty z planów generalnej reformy liturgicznej, przygotowywanej z inicjatywy Piusa XII przez tzw. *Commissio Piana*. Zob. S. Rittum Congregatio. *Memoria sulla riforma liturgica*. Città del Vaticano 1948 s. 186. Warto tutaj dodać, że owa propozycja sugerowała, aby każde *Laudes* zawierało sześć psalmów oraz kantyk.

– W kwestii godzin mniejszych wszyscy konsultorzy (*unanimi consensu*) chcieli podtrzymania dotychczasowej tradycji stosowania trzech psalmów dla każdej z powyższych godzin. Propozycja *Commissio Piana* z 1957 r., aby w tychże godzinach recytować tylko jeden psalm, nie znalazła zwolenników²⁰.

– Odnosnie do liczby psalmów w *Matutinum* przeważała opinia, aby dla osób życia kontemplacyjnego ułożyć je w układzie dwutygodniowym po sześć psalmów na każdy dzień. Dla pozostałych osób duchownych proponowano układ czterotygodniowy po trzy psalmy na każdy dzień.

Powyższe propozycje dystrybucji psalmów, wraz z innymi opiniami na temat reformy pozostałych elementów BR, miały zostać przedstawione przez A. G. Martimorta na IV Sesji Plenarnej Członków *Consilium* w 28 i 30 IX, a także 1 X 1964 r.²¹ Bezpośrednio jednak przed rozpoczęciem tejże Sesji, 26 i 27 IX odbyło się spotkanie przewodniczących (*relatores*) wszystkich Grup Studyjnych w celu doprecyzowania pytań i kwestii, z którymi kilka dni później zapoznają się Członkowie Sesji Plenarnej *Consilium*²². Na tym spotkaniu relatorów, przewodniczący Grupy Studyjnej nr III J. Pascher zwrócił uwagę, że w kwestii dystrybucji psalmów, na obecnym etapie prac, zostało przedyskutowanych (i opisanych w różnych dokumentach) dziewięć zasadniczych problemów²³:

1. Schemat podziału psalmów w relacji do układu jedno- czy wielotygodniowego. Z dotychczasowych dystrybucji wyłaniają się cztery koncepcje *in proposito*:

a) *Matutinum* oraz godziny mniejsze w układzie czterotygodniowym, Jutrznia i Nieszpory rozłożone na jeden tydzień, Kompleta codziennie powtarza ps. 40, 90 oraz 133;

b) *Matutinum* oraz godziny mniejsze w układzie dwutygodniowym, reszta bez zmian;

²⁰ Tamże s. 196.

²¹ Zob. *Schemata n. 31. De Breviario 10* [z 14 IX 1964]. *Relatio generalis de reformatione Breviarii* s. 1-17.

²² Informuje o tym *Schemata n. 50. De Breviario 14* [z 1 XII 1964]. *Relatio de sessionibus quas Coetus a Studiis IX diebus 26, 27 septembris ac 1 octobris Romae habuit* s. 1-16, tutaj s. 1. Dokument ten, podpisany przez A. G. Martimorta oraz sekretarza tejże Grupy Studyjnej V. Raffa, włączył do swej treści pisemną relację J. Paschera (relatora III Grupy Studyjnej), odnoszącej się do dystrybucji psalmów, noszącej tytuł *Schemata n. 37. De Breviario 13* [z 28 IX 1964]. *Coetus a Studiis 3: De psalmis distribuendis – Quaestiones „Consilio” proponendae* s. 1-2.

²³ Wspomniane tutaj dziewięć kwestii zgłoszonych przez J. Paschera powtarzamy za *Schemata n. 50* s. 2-7.

c) Wszystkie godziny kanoniczne w układzie dwutygodniowym, jedynie kompleta jak w punkcie a);

d) *Matutinum* w cyklu czterotygodniowym, Jutrznia, godziny mniejsze i Nieszpory w układzie dwutygodniowym, Kompleta jak wyżej.

2. Kwestia możliwości opuszczenia niektórych psalmów w recytacji przyszłego BR. Konsultorzy różnorako interpretowali tenor art. 91 KL. Jedni uważali, że artykuł ten wcale nie określa, że należy zachować 150 psalmów, inni natomiast interpretowali postulat tegoż artykułu w odwrotnym znaczeniu, cytując końcową frazę KL 91: „należy brać pod uwagę [...] całą tradycję Kościoła łacińskiego”, która przecież nie wyklucza z recytacji żadnego psalmu.

3. Odnośnie do liczby psalmów w Nieszporach optowano za doбором trzech psalmów zarówno w celebracji z udziałem ludu, jak też w prywatnej recytacji kleru. Zwolennikom tradycyjnej liczby pięciu psalmów odpowiadano, że liczba „5” nie ma charakteru sakralnego (*sic!*), a ponadto nie powinno być odmiennego schematu modlitewnego dla osób świeckich, a odmiennego dla osób duchownych.

4. Niedzieli należy przydzielić psalmy o symbolice paschalnej.

5. W piątek powinno odmawiać się również specjalne psalmy, podkreślające pasyjny charakter tego dnia. Trzeba tu jednak zauważyć, że zdaniem konsultorów byłaby to nowa tradycja brewiarzowa odnośnie do tego dnia, a zdaniem niektórych dyskutantów nawet nieco sztuczna (*res aliquantulum artificiosa*) i redukująca tajemnicę paschalną jedynie do jednego wymiaru, który wprowadza zarazem pewną separację między Zmartwychwstaniem a męką Chrystusa.

6. Nawiązując do tradycji występowania kantyków ze Starego Testamentu w Jutrzni oraz biorąc pod uwagę, że Stary Testament poprzedza Nowy Testament, można by z tego ostatniego dobrać odpowiednie kantyki do Nieszporów.

7. Większość konsultantów optowała za doбором psalmów w Nieszporach zgodnie z dotychczasową praktyką, czyli od ps. 109 i następne.

8. Jakkolwiek zgodnie ze starożytną tradycją w Komplecie przez wiele wieków odmawiano ps. 148, 149 i 150, obecnie jednak, w duchu niektórych wypowiedzi Ojców Soboru Watykańskiego II, z powyższych trzech psalmów codziennie powinien występować tylko jeden (kolejno dobieramy), do których doda się dwa dalsze, np. przyjęte ze schematu BR po reformie Piusa X.

9. Możliwość dzielenia dłuższych psalmów na mniejsze odcinki. Względy praktyczne, pragmatyczne przeważają za takim nowatorskim rozwiązaniem, dotąd nie stosowanym w BR. Zakładając, że przyszłe BR przyjęłoby schemat

dwutygodniowego układu psalmów dla wszystkich godzin kanonicznych, w sumie byłyby potrzebne 336 „jednostki”, „odcinki” psalmodyczne. Koniecznym zatem rozwiązaniem byłoby korzystanie z możliwości dzielenia dłuższych psalmów na mniejsze odcinki, składające się po około 10 wierszy *pro inciso*.

Powyżej przedstawione kwestie, przeanalizowane przez konsultorów, zostały z kolei zaprezentowane Członkom *Consilium* z prośbą o wyrażenie swych opinii poprzez głosowania nad poszczególnymi zagadnieniami. W sumie przeprowadzono 28 głosowań. Oto wyniki ważniejszych głosowań²⁴:

– za umieszczeniem w *Laudes* pięciu psalmów optowało 23 obecnych, za trzema psalmami – 5 (na 29 głosujących);

– za redakcją jednego schematu Nieszporów, zarówno dla kleru, jak też celebracji z udziałem ludu, za liczbą pięciu psalmów opowiedzieli się wszyscy głosujący; tę jednolitość opinii wyrażono również dla możliwości (*pro facultate*) opuszczenia dwóch psalmów, a dodania dłuższego czytania, homilii oraz modlitwy powszechnej, dla celebracji z udziałem ludu;

– Kompletę składającą się z trzech psalmów proponowało 28 głosujących, 20 chciałoby jednak psalmów zmiennych, a 6 optowało za stałym, codziennie tym samym zestawem;

– za zachowaniem ps. 94 jako *Invitatorium* opowiedzieli się wszyscy obecni; podobną zgodę wyrażono odnośnie do możliwości zastąpienia wzmiankowanego psalmu innym, w późniejszym terminie wyznaczonym;

– godzinom mniejszym jednogłośnie proponowano przydzielić trzy (na każdy dzień inne) psalmy;

– podobna zgoda (z jednym wyjątkiem *non placet*) panowała w kwestii przydzielenia *Matutinum* także trzech psalmów.

Następne ważne robocze spotkanie konsultorów dotyczące materii dystrybucji psalmów miało miejsce w dniach 1-2 III 1965 r. w siedzibie Pałacu św. Marty w Watykanie, zwołane z inicjatywy Grupy Studyjnej nr IX, czuwającej nad całością reformy księgi *Breviarium Romanum*²⁵. Relator Grupy studyjnej nr III, J. Pascher, zgłosił schemat (tzw. A), w którym psalmy dla *Laudes* i *Vesperes* zestawione zostały w cyklu jednotygodniowym, pozostałe

²⁴ Przypominamy, że chodzi tu o wzmiankowaną już wcześniej sesję Członków *Consilium* z 26-27 IX oraz 1 X 1964 r. (zob. przyp. 22). Poniżej referujemy wyniki głosowań podane w *Schemata n. 50* s. 14-16.

²⁵ Poniżej przekazane szczegóły z tego posiedzenia powtarzamy za *Schemata n. 68. De Breviario 17* [z 26 III 1965]. *De structura generali Breviarii (6): Relatio de Sessionibus quas Coetus a studiis IX diebus 1 et 2 martii 1965 Romae ad aedes S. Marthae habuit* s. 1-10, tu s. 1-5.

zaś godziny w układzie dwutygodniowym. Specjalne psalmy zarezerwowano dla niedzieli oraz dla ferii VI (czyli piątku). Schemat Paschera przewidywał ponadto, aby Nieszpory korzystały zawsze z serii psalmów od 109 do 144, z tym jednak zastrzeżeniem, aby pierwszym psalmem był tzw. *psalmus lucernarius*. Warto tu przypomnieć, że zestaw tzw. psalmów wieczornych czy odnoszących się bezpośrednio do idei modlitwy Nieszporów ma podwójną tradycję: Kościołów wschodnich oraz Kościoła zachodniego. Znanca problematyki liturgii orientalnej A. Dirks OP zalicza do nich: ps. 116, 118 (w. 105-112), 129, 139, 140 i 141²⁶. Tradycja zaś benedyktyńska, którą na prezentowanej przez nas Sesji przypomniał G. Pinell OSB, jako psalmy *lucernarii* stosuje następujące: ps. 109 i 111 (Chrystus światłem), ps. 112 i 129 (z racji treści wieczornych), ps. 115 i 140 (z racji składania ofiary wieczornej), ps. 131 (odnoszący się do lampy wieczornej)²⁷. Ponownie potwierdzono opinię, aby każdą Jutrznę kończyć jedną z trzech „tradycyjnie” na tym miejscu występujących psalmów, czyli ps. 148-150. Zasadzie dzielenia długich psalmów na krótsze, merytoryczne odcinki podlegać będą następujące psalmy: 9, 17, 36, 68, 77, 104, 106 i 118. Obecny na tej Sesji V. Raffa zgłosił nową propozycję, aby wszystkie godziny kanoniczne przewidywały dwutygodniowy układ psalmów, z wyjątkiem jednotygodniowego zestawu dla godzin mniejszych. Konsultorzy jednak w głosowaniu nie poparli tej sugestii.

Powyżej wzmiankowane kwestie zostały dodatkowo szerzej zreferowane, uporządkowane i opisane w dokumencie z 26 IV 1965 r.²⁸ Przypomniano najpierw generalną zasadę przydzielania psalmów do poszczególnych godzin kanonicznych. Odwołuje się ona do rzymskiej i benedyktyńskiej tradycji swoistej *lectio continua* w odniesieniu do używania serii kolejnych psalmów w każdej z godzin brewiarzowych. W *Matutinum* bowiem dotąd recytowano ps. 20 do 118, w Prymie 1 do 19, w godzinach mniejszych 118 do 147. Niektóre z psalmów tradycyjnie, ze względu na swą treść, miały swoje specjalne przeznaczenie. I tak odnośnie do *Laudes* sugerowano, aby na pierwszym miejscu umieszczać, tak jak dotąd, psalm intronizacji Chrystusa (ps. 92, 46, 95, 96, 97, 98), zachowując oczywiście ps. 50, ze względu na jego pokutny charakter na dzień piątku. Serie psalmów nieszpornych

²⁶ Informacje te podaje relator Grupy Studyjnej nr III w liście z dnia 22 VI 1965 r., skierowanym do członków wspomnianej Grupy (kopia listu w posiadaniu autora). A. Dirks cytuje tutaj A. Raesa SJ *Introductio in liturgiam orientalem* (Romae 1947 s. 202-203).

²⁷ Opinia Pinella znajduje się również w powyższym liście.

²⁸ Chodzi tu o *Schemata n. 73. De Breviario 20* [z 26 IV 1965]. *De psalmis distribuendis. Quaestiones* s. 1-8. Poniżej referowane szczegóły przekazujemy z tego dokumentu.

powinien otwierać tzw. *ps. lucernarius*, a kończyć nowo wprowadzony kanytyk z Nowego Testamentu²⁹. W komplecie niedzielnej, zgodnie z dotychczasowym zwyczajem, należy recytować ps. 4, 90 oraz 133.

W czasie V Sesji Plenarnej *Consilium* (26-30 IV 1965 r.), w czasie której przewodniczący poszczególnych Grup Studyjnych odpowiedzialni za nową redakcję Breviarza referowali dotychczasowe uzgodnienia³⁰, J. Pascher poddał pod głosowanie Członków *Consilium* pięć następujących kwestii:

- w *Laudes* ostatnim psalmem powinien być codziennie jeden z ps. 148-150;
- psalmy w *Matutinum* należy ułożyć w cyklu dwutygodniowym;
- dłuższe psalmy można podzielić na kilka części, nawet więcej niż tylko na trzy „odcinki” (*incisa*);
- dla godzin mniejszych przewidzieć również cykl dwutygodniowy;
- ułożyć rubrykę przewidującą możliwość wyboru recytacji, zamiast trzech dotąd obligatoryjnych godzin mniejszych, jedynie jednej, zgodnej z chronologią dnia.

Wszystkie powyższe zgłoszone sugestie spotkały się z jednogłośnie pozytywnym przyjęciem³¹. Podsumowując zatem dotychczasowe ustalenia, relator J. Pascher zaproponował następujący zestaw psalmów dla *Laudes*, *Nieszporów* oraz *Komplety*³²:

- *Laudes* (w nawiasie podano ilość wierszy; przewidziano także podwójny schemat kanytków ze starego Testamentu):

Dominica	Feria 2.	Feria 3.	Feria 4.	Feria 5.	Feria 6.	Sabbatum
92(6)	46(10)	95(13)	96(12)	97(12)	50(20)	98(9)
99(5)	5(16)	42(7)	64(17)	89(18)	142(15)	91(15)
62(12)	84(14)	100(14)	35(12)	28(10)	66(7)	63(10)
I. Dan (20)	1 Par (6)	Tob (13)	Jdth (10)	Ier (9)	Is (17)	Eccli (13)
II. Dan (7)	Is (8)	Ez (13)	1 Rg (17)	Ex (23)	Hab (29)	Dt (29)
150(5)	148(15)	149(9)	150(5)	148(15)	150(5)	149(9)
I. (48)	(61)	(56)	(56)	(64)	(64)	(56)
II. (35)	(63)	(56)	(63)	(78)	(76)	(72)

²⁹ Do bogatej i obszernej problematyki kanytków, ze względów metodycznych, powrócimy w osobnym opracowaniu.

³⁰ Wspomnianą tutaj sesję w sumarycznym sprawozdaniu zob. *Quinta Sessio Plenaria „Consilii”*. „Notitiae” 1:1965 s. 98-104, tu s. 104.

³¹ Dokumentuje to *Schemata n. 95. De Breviario 26* [z 22 V 1965]. *Relatio de Sessione quam Coetus IX die 30 aprilis 1965 Romae habuit* s. 1-8, tu s. 1-2.

³² Poniżej przedstawione schematy na temat dystrybucji psalmów zawarte są w: *Schemata n. 97. De Breviario 27* [z 31 V 1965]. *Coetus 3: De psalmis distribuendis (4)* s. 1-4.

– Nieszpory (schemat psalmów nieszpornych otwiera zawsze tzw. psalm wieczorny; na sobotę przewidziano dotychczasowe psalmy *laudate*, przejęte z pierwszych Nieszporów świątecznych; kantyk sobotni z Listu do Filipian 2, 6-11 uzasadnia swoje przydzielenie treściami paschalnymi, wskazującymi na teologię dnia niedzielnego):

Dominica	Feria 2.	Feria 3.	Feria 4.	Feria 5.	Feria 6.	Sabbatum
109(7)	111(10)	115(8)	131(10)	129(9)	140(12)	112(8)
110(10)	114(9)	120(8)	131(10)	125(8)	138(13)	145(10)
113(8)	116(2)	121(9)	123(8)	126(7)	138(11)	146(12)
113(19)	119(7)	122(6)	124(8)	127(7)	139(14)	147(9)
1 Cor (7)	Eph (7)	Col(9)	Apc11(4)	Apc12(6)	Apc15(4)	Phil(6)
(51)	(35)	(40)	(40)	(37)	(54)	(45)

– Komplet a (schemat dwutygodniowy):

Hebd. I.

Dominica	Feria 2.	Feria 3.	Feria 4.	Feria 5.	Feria 6.	Sabbatum
4(8)	6(10)	10(8)	16(9)	30(9)	33(10)	101(12)
90(16)	7(9)	11(8)	16(7)	30(11)	33(12)	101(11)
133(4)	7(8)	12(6)	31(13)	30(10)	40(13)	101(6)
(28)	(27)	(22)	(29)	(30)	(35)	(29)

Hebd. II.

4(8)	41(7)	70(8)	61(13)	69(8)	87(10)	102(9)
90(16)	41(7)	70(5)	76(11)	85(10)	87(9)	102(13)
133(4)	60(8)	70(12)	76(9)	85(7)	128(8)	102(5)
(28)	(22)	(25)	(33)	(25)	(27)	(27)

Ponadto odnośnie do Kompletu relator J. Pascher przypomniał już wcześniej zgłaszane postulaty, aby każdy prezbiter mógł według własnego uznania, codziennie odmawiać psalmy niedzielne (czyli ps. 4, 90, 133). Aż do reformy Brewiarza Piusa X zarówno Brewiarz monastyczny, jak też rzymski znały bowiem wyłącznie ten jeden, jedyny zestaw psalmów, powtarzany codziennie. Oczywiście zwyczajną odtąd praktyką odmawiania Kompletu mógłby być dwutygodniowy schemat zróżnicowanego przydziału psalmów do tej ostatniej godziny dnia.

Dnia 1 XII 1965 r. relator Grupy Studyjnej nr IX, A. G. Martimort, odpowiedzialny zarazem za całość prac nad rewizją przyszłego Brewiarza, rozesłał do członków Grupy Studyjnej nr III list zawierający własne spo-

strzeżenia na temat kwestii dystrybucji psalmów³³. Autor listu poruszył najpierw obawy niektórych środowisk, wyrażających niepokój, że projektowany nowy Breviarz jest zbyt mocno nasycony psalmodią. Odpowiadając na ten zarzut, autor przypominał, że duch reformy Breviarza zmierza przecież jednoznacznie w kierunku ubogacenia indywidualnej modlitwy i lepszego zrozumienia treści Nowego Testamentu. Potwierdza to szereg dotychczasowych propozycji, np. podzielenie ps. 118 na 22 części (dotąd w BR był on podzielony na 11 części); podzielenie po raz pierwszy ps. 117 na trzy części; umieszczenie w Nieszporach kantyków z Nowego Testamentu, ubogacenie czytań biblijnych antyfonami czerpanymi z tekstów Nowego Testamentu. Odnośnie do przystosowania struktury Jutrznii czy Nieszporów do celebry z udziałem ludu, czerpiąc nawet pewne wzory z liturgii Kościołów wschodnich, Kościoła anglikańskiego czy wspólnot protestanckich, warto pamiętać, że wśród propozycji na ten temat uwzględnia się ewentualną redukcję liczby psalmów do trzech, przy równoczesnym wprowadzeniu dłuższego czytania biblijnego, homilii oraz modlitwy powszechnej (*oratio fidelium*).

Kwestie dystrybucji psalmów poruszano także w czasie V Sesji Plenarnej Członków *Consilium* w dniach 26-30 IV 1965 r.³⁴ Ponieważ obecni wtedy kardynałowie i biskupi prezentowali dość zróżnicowane opinie, odnoszące się zresztą nie tylko do problematyki psalmów, sekretarz *Consilium*, A. Bugnini, 16 grudnia 1965 r. rozesłał do Członków *Concilium* (oraz wybranych ekspertów) kwestionariusz zawierający 19 pytań, odnoszących się do materii Breviarza, z prośbą o nadesłanie odpowiedzi do 20 I 1966 r. Pomimo że zaledwie połowa Członków *Consilium* nadesłała swoje *vota*, wynikało z nich wielkie zróżnicowanie opinii. Większość respondentów opowiadała się za liczbą pięciu psalmów w Jutrznii i Nieszporach, a w pozostałych godzinach zawsze po trzy psalmy. Jednakże pięciu biskupów (kardynałowie L. Rugambwa i J. Ritter oraz biskupi R. Boudon, A. Martin oraz C. Young) proponowało, aby każdej godzinie przydzielić zawsze trzy psalmy.

³³ Wspomina o tym A. G. Martimort w *De quibusdam quaestionibus circa distributionem psalterii et structuram Horarum in officio divino instaurando* [1 XII 1965]. Kopia listu w archiwum autora.

³⁴ O poniżej referowanej różnicy zdań odnośnie do dystrybucji psalmów na IV Sesji Plenarnej *Consilium* wspomina A. G. Martimort w *Coetus IX. Rapport général sur l'Office divin* [z 31 VII 1966] s. 1-33, tu s. 22-33. Natomiast kwestionariusz z 19 pytaniami, podpisany przez A. Bugninię, zawarty jest w *Schemata n. 135. De Breviario 32* [z 16 XII 1966]. *Quaestiones circa Officii Divini instauracionem* s. 1-6.

Problematykę psalmów, ich miejsca, roli oraz celowości występowania w Breviarzu rozpatrywano także w wymiarze ich waloru duchowego³⁵. Przypomniano najpierw, że w magisterium Kościoła psalterz wielokrotnie był określany jako *eximium librum orationis christianae* (wystarczy przypomnieć choćby takie właśnie stwierdzenia w dokumentach z XX wieku – od bulli Piusa X *Divino afflatu* poczynając, a na Konstytucji o liturgii, art. 24 i 90, czy Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym, art. 14-16, kończąc). Psalmów bowiem, w powszechnym przekonaniu, traktuje się jako głos Chrystusa i Kościoła, zgodnie z wykładnią wielu Ojców Kościoła. Takiemu rozumieniu psalmów pomoże ich przyszła nowa dystrybucja, odchodząca od dotychczasowej, wielowiekowej *lectio continua*, która zachowywała uszeregowany porządek występowania kolejnych numerycznych psalmów w niektórych godzinach kanonicznych. Ponadto należy przewidzieć możliwość wielokrotnego powtarzania niektórych psalmów ze względu na ich duchowy walor. Temu też celowi służyć będzie redukcja liczby psalmów w poszczególnych godzinach, a także podział obszerniejszych psalmów na odpowiednie krótsze odcinki.

Konsultorzy, biorąc pod uwagę fakt, że Breviarz będzie w najbliższej przyszłości recytowany w językach ojczystych, zwłaszcza w celebracjach z udziałem ludu (który nie zawsze ma odpowiednią kulturę biblijną), zainteresowali się bliżej szata językową niektórych psalmów. Należało przecież znaleźć słuszny *modus procedendi* między wielowiekową tradycją recytowania integralnego psalterza z postulatem KL 90, aby „ów czcigodny wiekowy skarbiec brewiarza rzymskiego tak dostosować, aby wszyscy, którym się go powierza, mogli z niego korzystać obficie i łatwiej”. Problemem bowiem były tutaj tzw. psalmy złożeńca oraz historyczne, których język i treść mogły u współczesnego człowieka budzić pewien duchowy niepokój lub co najmniej powodować brak właściwego zrozumienia³⁶. Wstępne propozycje odnośnie do powyższych psalmów oscyływały między pominięciem ich w Breviarzu a ewentualnym ich stosowaniem w niektórych okresach roku liturgicznego. Postanowiono jednak odłożyć ten problem do późniejszego rozstrzygnięcia.

Sporo orientacyjnych wskazań przekazali konsultorom Członkowie *Consilium* w czasie VII Sesji Plenarnej w dniach 6-14 X 1966 r. Odnośnie do

³⁵ Na te tematy obszernie traktuje *Schemata n. 185. De Breviario 40* [z 19 IX 1966]. *Coetus a studiis 9. Relatio generalis de Officio Divino* s. 1-25, tutaj s. 2-9.

³⁶ Ze względu na fakt, że psalmom historycznym i złożeńca konsultorzy dedykowali w sumie relatywnie wiele uwagi i czasu, wrócimy do tych kwestii w osobnym podrozdziale.

psalmodii w Jutrzni i Nieszporach Ojcowie przegłosowali, aby w powyższych godzinach liczba psalmów nie przekraczała trzech (32 – za, 2 – przeciw, 1 – *iuxta modum*)³⁷. Również przeważająca większość Ojców głosowała za utrzymaniem dotychczasowej psalmodii w godzinach mniejszych, z możliwością ich redukcji do jednego psalmu (26 – za, 1 – przeciw, 1 – *iuxta modum*). Kwestii psalmodii w Kompletie na omawianej Sesji nie rozstrzygnięto, gdyż w dyskusji pojawiły się aż cztery możliwe rozwiązania:

- psalmy zawsze niedzielne, podobnie jak w tradycji benedyktyńskiej,
- psalmy codziennie inne,
- jeden psalm z tradycji niedzielnej, drugi zmienny,
- codziennie inne, z możliwością *iuxta de causa* zastępowania ich niedzielnymi.

Istotnym problemem oczekującym na ostateczną decyzję, która ukierunkowałaby całość prac związanych z dystrybucją psalmów, była kwestia pozostawienia wszystkich psalmów w cyklu jednodniowym, tak jak dotąd, czy wielodniowym. Z nieoficjalnego dokumentu relatora J. Paschera z 18 XII 1966 r.³⁸ dowiadujemy się, że były w sumie cztery koncepcje podziału całego psalterza na cykl jedno-, dwu-, trzy- i czterodniowy. Najmniej przekonujący wydaje się projekt cyklu trzytygodniowego („*fratres Galli proponunt cursum trium hebdomadarum [...] sed propositio immixta est cum elementis, quae impossibilia sunt [...]*”). Najwięcej zwolenników wśród konsultowanych osób (relator wymienia w swoim dokumencie takie autorytety liturgiczne, jak: A. G. Martimort, V. Raffa FDP, J. Gelineau SJ, I. Cellier, B. Fischer) zyskał projekt rozłożenia psalmów na cykl czterotygodniowy, z wyjątkiem Kompletu, dla której przewidywano układ psalmów w cyklu jednodniowym.

Na dni 10-19 IV 1967 r. zaplanowano VIII Sesję Plenarną *Consilium*, na której przewidywano dyskusję m.in. na tematy związane z *Officium divinum*. Zrozumiałe zatem, że A. G. Martimort zwołał relatorów odpowiedzialnych za redakcję poszczególnych elementów Breviarza na uprzedzające robocze posiedzenie. Miało ono miejsce w Genui, w opactwie Najświętszej Maryi Panny Della Castagna w dniach 3-8 II 1967 r. Odnośnie do dystrybucji psalmów relator J. Pascher przedstawił m.in. następujące propo-

³⁷ Wypowiedź *iuxta modum* proponowała cztery psalmy. Tę i poniższe kwestie dokumentuje *Schemata n. 201. De Breviario 42* [z 8 XI 1966]. *Relatio de his quae die 13 octobris in VII Sessione Plenaria Consilii, de Officio divino acta sunt* s. 1-11.

³⁸ J. P a s c h e r. *Relatio (provisoria) de psalmis distribuendis* [z 18 XII 1966] s. 1-5. Kopia listu w archiwum autora.

zycje, nad którymi Członkowie *Consilium* mieli się pochylić dwa miesiące później³⁹:

– Psalmy w Jutrzni: na pierwszym miejscu umieścić zawsze psalm „poranny” (np. 5, 42, 91), na trzecim miejscu – psalm o treści pochwalnej lub mówiący o królestwie Bożym (np. ps. 95, 96, 97 i 98). Na drugim miejscu powinien znaleźć się kanyk ze Starego Testamentu. Do dotychczasowych czternastu kanyków występujących w *Breviarium Romanum* osobny zespół mógłby wyszukać odpowiednie teksty starotestamentalne, aby zadośćuczynić przyszłemu czterotygodniowemu układowi psalterza;

– Psalmy w Nieszporach: na pierwszym miejscu tradycyjny psalm *lucernarius*, potem psalm królewski, mądrościowy, psalmy Syjonu lub ufności, a na trzecim miejscu kanyk z Nowego Testamentu;

– Psalmy niedzielne: w Jutrzni na ostatnim miejscu zawsze jeden z trzech tradycyjnie tu występujących psalmów, czyli p. 148, 149 i 150. Nieszporom na pierwszym miejscu należy w każdą z czterech niedziel przydzielić ps. 109, ze względu na jego starożytną tradycję oraz treść – mejsjańską zapowiedź. Pierwszym nieszporom niedzielnym mogłyby towarzyszyć psalmy paschalne. W *Matutinum* szczególną rolę powinny spełniać psalmy paschalne (np. 1, 2, 3, 23), ps. 65 nawiązujący do zmartwychwstania, ps. 103 z treściami o stworzeniu czy też psalmy pochwalne (np. 114);

– Komplet: ponieważ już uprzednio Członkowie *Consilium* nie zgodzili się, aby codziennie recytować tradycyjnie (przed reformą Piusa X) występujące tutaj ps. 4, 90 i 133, konsultorzy chcieliby, aby te psalmy umieścić co najmniej w niedzielę. Ponadto dla tej godziny planuje się wyłącznie jednotygodniowy układ psalmów. Jednakże zestaw psalmów pozostawiony po reformie Piusa X wymaga radykalnego przepracowania, gdyż wydaje się on nieco sztuczny, nie powiązany wewnętrzną, merytoryczną logiką. Szukając odpowiedniego, nowego zestawu psalmów dla tej godziny, nie wystarczy jednak opierać się na jednym słowie *nox* czy jakimś analogacie w wybranym psalmie. Trafniejsze byłoby poszukiwanie psalmów z tematem dziękczynienia za przeżyty dzień, z motywem przeproszenia za własne niedoskonałości, z ideą zaufania Bogu, itp. Takimi mogłyby być ps. 15, 30, 85, 89, 120, 122 oraz 142;

³⁹ Poniższe propozycje zawarte są w dokumentach:

a) *Schemata n. 206. De Breviario 43* [z 15 II 1967]. *Relatio Sessionis Coetus IX „De structura Generali Officii divini” quae Genuae apud Abbatiam S. Maria „Delle Castagne” diebus 6, 7, 8 februarii 1967 habita est* s. 1-13.

b) *Schemata n. 213. De Breviario 45* [z 7 III 1967]. *Relatio de distributione psalmorum* s. 1-11.

– Godziny mniejsze: zgodnie z tradycją monastyczną propozycja konsultorów polegała na tym, aby codziennie w Tercji odmawiać ps. 119, 120 i 121, w Sekście ps. 122, 123 i 124, w Nonie ps. 125, 126 i 127.

Powyższe postulaty i propozycje konsultorzy postanowili przedstawić, w formie 13 pytań, Członkom VIII Sesji Plenarnej *Consilium*, zaplanowanej na 10-19 IV 1967 r. Oto niektóre z tych pytań, na które zresztą Ojcowie VII Sesji Plenarnej w całości odpowiedzieli pozytywnie⁴⁰:

– Czy można ułożyć zestaw psalmów w układzie czterotygodniowym, z wyjątkiem komplety (układ jednotygodniowy)?

– Czy jest zgoda na umieszczenie w Komplecie psalmów występujących już w innych godzinach kanonicznych?

– Czy można rozpoczynać psalmodię niedzielnych Nieszporów zawsze od ps. 109?

– Czy słuszne jest powiększenie liczby kantyków ze Starego Testamentu, aby wystarczyły one dla czterotygodniowego układu psalmów?

– Czy jest zgoda na przygotowanie zestawu kantyków z Nowego Testamentu (zestaw jednotygodniowy) w celu umieszczenia ich w Nieszporach zawsze na trzecim miejscu, po dwóch poprzedzających psalmach?

– Czy poza ps. 118 można dokonać podziału na mniejsze odcinki także ps. 17, 78 i 79 i umieścić je w Godzinie Czytań i godzinach mniejszych?

Na VIII Sesję Plenarną *Consilium* (10-19 IV 1967 r.) Grupa Studyjna nr IX, z pomocą pozostałych Grup, przygotowała obszerny, 250-stronicowy *specimen* przyszłego Brewiarza. Jakkolwiek obejmował on jedynie *Officia* z dwóch tygodni okresu wielkanocnego, przypadających na czas obrad Sesji Plenarnej, podawał jednocześnie projekt czterotygodniowego układu psalterza (z wyjątkiem jednotygodniowej Komplety). Psalterz, podzielony na odpowiednie godziny dnia, zawierał wszystkie uprzednio już zaakceptowane przez Członków *Concilium* propozycje konsultorów, np. ps. 118 podzielony na 22 odcinki i umieszczony zawsze w godzinie mniejszej czasu *per annum*, zestaw 26 kantyków ze Starego Testamentu oraz 7 z Nowego Testamentu dla Nieszporów, specjalne psalmy dla niedzieli czy piątku, itd. *Specimen in genere* spotkał się z życzliwym przyjęciem przez Ojców obecnych na Sesji⁴¹.

⁴⁰ Zestaw owych 13 pytań zob. *Schemata n. 212 s. 10a.* (zob. przypis poprzedni). Pozytywną odpowiedź Ojców Sesji na zadane pytania potwierdzają słowa sekretarza Grupy Studyjnej nr IX V. Raffa: „[...] In genere omnia quaesita posita a Coetu III affirmativam responsonem habuerunt a Patribus «Consilii»” (*Schemata n. 227. De Breviario 48 [z 9 V 1067]. Acta de Officio divino in Adunatione Commissionis Coordinatricis et in Sessione VII Consilii mensis aprilis 1967 s. 2.*

⁴¹ Szczegóły te podaje *Schemata n. 227 s. 2.*

Wiele ważnych ustaleń odnośnie do struktury przyjętego Breviarza, w tym także dystrybucji psalmów, podjęto w dniach 20-23 VII 1967 r. w Monachium. W tamtejszej Katholische Akademie in Bayern z inicjatywy A. G. Martimorta spotkali się przewodniczący (a także sekretarze) wszystkich Grup Studyjnych odpowiedzialnych za rewizję Breviarza⁴². Obecni byli: V. Raffa (sekretarz), I. Oñatiba, C. Braga (z *Consilium*) oraz A. Amore, A. Dirks, A. Neunheuser, I. Pascher, H. Rogger, A. Rose, P. Visentin.

Odnośnie do psalterza, którego problemy w formie pytań relacjonował J. Pascher, przegłosowano następujące kwestie:

- możliwość podziału psalmów 17, 77 i 78 na krótsze odcinki (12 głosów – za, 1 – przeciw; 1 – *iuxta modum*);
- odcinki dzielonych psalmów kończyć *Gloria Patri* i własną antyfoną (13 – za, 1 – przeciw);
- w recytacji prywatnej można albo każdą część podzielonego psalmu kończyć *Gloria Patri*, albo kontynuować recytację całego psalmu, kończąc go wezwaniem *Gloria Patri* (12 – za, 2 – przeciw);
- każda godzina kanoniczna powinna posiadać strukturę trzech psalmów (10 – za, 4 – przeciw).

Wynik tego ostatniego głosowania sprowokował relatywnie dość obszerną dyskusję odnośnie do liczby psalmów w poszczególnych godzinach. Były bowiem propozycje, aby godziny mniejsze tym odróżniały się od pozostałych „godzin większych”, że posiadałyby zawsze jeden psalm. Ponadto odnośnie do godzin czytań dyskutanci zgłosili szereg propozycji dotyczących liczby i miejsca psalmodii w tejsze godzinie kanonicznej. Były propozycje, aby całą psalmodię umieścić pomiędzy dwoma czytaniem albo jednym psalmem poprzedzać każde z czytań, albo recytować najpierw całą psalmodię, a potem czytania. To ostatnie rozwiązanie zyskało najwięcej zwolenników.

W październiku 1967 r. w Watykanie z inicjatywy Pawła VI obradował I Synod Biskupów świata. Były na nim omawiane także kwestie związane z posoborową reformą liturgiczną. A. G. Martimort, opierając się na dotychczasowych ustaleniach, opracował na tę okoliczność obszerny dokument, w którym zawarł wyniki prac nad reformą całego Breviarza. W formie 15

---

⁴² Pełną dokumentację obrad w Monachium zawierają aż dwa dokumenty (pierwszy podpisany przez A. G. Martimorta, drugi zaś przez sekretarza Grupy Studyjnej IX – V. Raffa): *Schemata n. 231. De Breviario 50* [z 20 VII 1967]. *De structura Generali Breviarii* s. 1-16 oraz *Schemata n. 239. De Breviario 55* [z 25 sierpnia 1967]. *Relatio de laboribus Coetus IX Monachii adunatii diebus 20-23 julii 1967* s. 1-25. Poniżej prezentujemy kwestie odnoszące się do dystrybucji psalmów odnotowane w tych *Schemata*.

pytań (zostały one później, w wyniku ponownego przepracowania tego dokumentu, zredukowane do ośmiu⁴³) zamierzał uzyskać od Ojców Synodu Biskupów, poprzez głosowania, wskazania odnośnie do dalszego procedowania w materii reformy Breviarza. Ograniczając się do prezentowanej tutaj tematyki dystrybucji psalmów zawartej w *Relatio ad Synodum Episcoporum*⁴⁴, poinformowano Ojców, że zarówno w Jutrzni, jak i w Nieszporach obok dwóch psalmów (lub ich części) występuje kantykt biblijny (jako zupełna nowość: kantykt z Nowego Testamentu w Nieszporach), a w pozostałych godzinach zawsze trzy psalmy (lub ich części). Przewiduje się układ psalmów w cyklu czterotygodniowym, obejmującym wszystkie psalmy, także historyczne i złorzeczące. Psalmy bardziej znane czy chętnie odmawiane można używać częściej („[...] magis amati frequentius repetantur”). Psalmodię Kompletu niedzielnej stanowić będą dotychczasowe trzy psalmy (ps. 5, 90 i 133), a w dni feriałne ułożony zostanie ich zróżnicowany zestaw.

Ojcowie Synodu Biskupów w zdecydowanej większości opowiedzieli się za powyższymi propozycjami⁴⁵.

Następne dwa lata były okresem doprecyzowania przyjętych dotychczas struktur odnośnie do dystrybucji psalmów dotyczących świąt Pańskich, wigilii, tekstów ku czci Świętych (własnych i wspólnych), oficjum Maryjnego, za zmarłych itd. Te kwestie pomijamy, gdyż wykraczałyby one poza przyjęty przez nas schemat generalnego spojrzenia na nową rewizję psalterza w przyszłym Breviarzu.

Na posiedzeniu relatorów (breviarzowych) Grup Studyjnych, które miało miejsce w Genewie w dniach 27 II – 1 III 1968 r., J. Pascher zaproponował, aby czterotygodniowy podział psalterza rozpoczynał się od następujących dni⁴⁶:

⁴³ Dokument, który tutaj poniżej omówimy, jakkolwiek przeznaczony był dla Ojców Synodu Biskupów, został miesiąc wcześniej rozesłany do przewodniczących Grup Studyjnych odpowiedzialnych za rewizję Breviarza. Ich doprecyzowania zostały uwzględnione w dokumencie odczytanym na Auli synodalnej 26 X 1967 r. Poniżej kolejno opisujemy dwa wspomniane dokumenty. Kwestie odnoszące się do dystrybucji psalmów zob. *Schemata n. 245. De Breviario 60* [z dnia 28 IX 1967]. *De Breviarii structura. Relatio generalis* s. 1-19. Drugi dokument: *Relatio ad Synodum Episcoporum. De principiis ad instaurationem Breviarii* [bez daty] s. 1-7.

⁴⁴ Zob. przypis poprzedni.

⁴⁵ Detaliczne wyniki zestawów głosowania zob. *De liturgia in primo Synodo Episcoporum. „Notitiae”* 3:1967 s. 361-362, a także C. B r a g a. *De liturgia in Primo Coetu Synodi Episcoporum. „Ephemerides Liturgicae”* 81:1967 s. 469-470.

⁴⁶ Zob. *Schemata n. 284. De Breviario 70* [z 30 III 1968]. *Relatio Sessionis Coetus IX Genuae habitae diebus 27 februarii – 1 martii 1968* s. 1-17, tu s. 5. Poprzednia propozycja Grupy Studyjnej nr III brzmiała nieco inaczej: „Cursus quattuor hebdomadarum psalterii distribuetur ergo per quinque periodos:

1. od pierwszej niedzieli Adwentu,
2. od pierwszej niedzieli po Objawieniu Pańskim,
3. od pierwszej niedzieli Wielkiego Postu,
4. od Niedzieli Paschalnej aż do uroczystości Zesłania Ducha Świętego wraz z całym następującym tygodniem,
5. od pierwszej niedzieli po Zesłaniu Ducha Świętego.

Relator J. Pascher miał pełną świadomość, że ta propozycja nie była doskonała, gdyż łączyła się z ewentualnością pomijania niekiedy niektórych „tygodni” nowego układu psalterza („hoc consequentiam habere potest, ut aliquando quaedam hebdomadae cursus psalterii deperdantur”)⁴⁷.

W późniejszych obradach Grupy Studyjnej III dokonano korekty tej propozycji i tygodnie po Zesłaniu Ducha Świętego kontynuują bezpośrednio ciąg dalszy tygodni kończących pierwszą część okresu zwykłego, czyli przed początkiem Wielkiego Postu.

2. PROBLEM TZW. PSALMÓW ZŁORZECZĄCYCH ORAZ HISTORYCZNYCH

Ze względów metodologiczno-merytorycznych psalmom złorzeczącym (ps. 57, 82 i 108) oraz historycznym (ps. 77, 104 i 105) pragniemy poświęcić osobną uwagę, jakkolwiek były one zawsze omawiane i analizowane przez Grupy Studyjne nr III i IX łącznie w kontekście problematyki dystrybucji psalmów w przyszłym Breviarzu. Konieczność bliższego potraktowania powyższych kwestii uzasadnia fakt, że w *Liturgia Horarum* w cyklu czterotygodniowego układu psalterza *per annum* nie uwzględniono ani psalmów złorzeczących, ani historycznych. Te ostatnie znajdują się wyłącznie w tzw. czasach mocnych, czyli w tomie I i II Księgi Liturgii Godzin: ps. 104 w sobotę w Godzinie Czytań I tygodnia, ps. 105 – podobnie w II tygodniu, a ps. 77 w piątek i sobotę IV tygodnia tej samej godziny.

Zanim jednak doszło do powyżej wymienionych ustaleń odnośnie do obecności (lub nie) psalmów złorzeczących i historycznych w psalmodii Li-

---

1. A Dominica I Adventus usque ad Dom. I post Epiphaniam exclusive.
 2. Inde usque ad Dom. I Quaragesimae exclusive.
 3. Quadregesima (4+2 hebd.).
 4. A Dominica I post Pascha usque ad Dom. I post Pentecosten.
 5. A Dom. I post Pentecosten usque ad Adventum” (*Schemata n. 269. De Breviario 45* [z I II 1968]. *De structura generali Breviarii* s. 1-19, tu s. 8).

⁴⁷ Tamże.

turgii Godzin, należy przypomnieć długą drogę dyskusji na powyższy temat. Miała ona miejsce zarówno podczas obrad Soboru Watykańskiego II, jak też przybrała formę prośby *in propositio* o ostateczną decyzję skierowaną przez *Consilium* do papieża Pawła VI.

W czasie dyskusji w Auli Soboru Watykańskiego II na temat psalterza w przyszłym Brewiarzu wielu Ojców (m.in. kardynałowie A. Bacci oraz E. Ruffini, arcybiskupi F. Garcia Martinez, A. Reiterer, G. Vielmo, a także wyżsi przełożeni zakonni: A. Fernandez oraz J. Osoz) wyraziło opinię, aby przyszła psalmodia zreformowanej księgi nie umieszczała psalmów, które wyrażają złorzeczenia, pragnienie zemsty lub doktrynę Objawienia opisując w sposób niewystarczający⁴⁸. Podobne opinie odnoszono także do tzw. psalmów historycznych, gdyż nie prezentują swoją treścią i formą modlitwy, nie mają bezpośredniego odniesienia do duchowości człowieka lub wręcz zbytnio oddają specyficzne zwyczaje żydowskie, odległe od dzisiejszych. Oczywiście w Auli soborowej zgłaszano w tej materii także opinie przeciwne do wyżej zaprezentowanych (np. bp E. Guano, opaci B. Reetz OSB czy I. Prou OSB). Uważano bowiem, że nie wolno naruszać integralności psalterza w przyszłej księdze Brewiarza. W księgach Nowego Testamentu, np. w Apokalipsie są również niektóre zdania, które bezpośrednio nie odnoszą się do duchowości współczesnego człowieka – czyż zatem powinny być one pomijane w liturgii Kościoła? Ponadto, jeśli wierzymy, że cała Biblia została natchniona, to dotyczy to także tych tekstów, których nie potrafimy w pełni dzisiaj zrozumieć. Jakże zatem przyjąć kryteria wykluczania niektórych tekstów z publicznej modlitwy? Jeśli Kościół przez wieki korzystał z całego psalterza, dlaczego w XX wieku miałby tę tradycję porzucić?

Sprawa powyższych psalmów powróciła oczywiście także w czasie prac redakcyjnych związanych z nową dystrybucją psalmów przyszłego Brewiarza. Szczególnie intensywnie zajmowano się tym problemem na VI Sesji Plenarnej *Consilium* dnia 1 XII 1965 r. A. G. Martimort zaprezentował Ojcom *Consilium* omawianą tutaj kwestię w potrójnej perspektywie, którą poniżej w skrócie przybliżymy⁴⁹.

---

⁴⁸ Opinie soborowe poniżej przedstawione powtarzamy za: A. G. Martimort. *Rapport général sur l'Office divin* [z 31 VII 1966] s. 1-33, tu: *1-ère Question. Faut-il ou non conserver à l'Office la totalité du psautier?* s. 1-15.

⁴⁹ Prezentowana problematyka psalmów złorzeczających oraz historycznych została szerzej omówiona w: *Schemata n. 185* [zob. przyp. 35] s. 1-9. Tę samą problematykę powtarza *Schemata n. 194, De Breviario 41* [z 8 X 1966]. *Coetus a Studiis IX, Relatio generalis de Officio Divino* s. 19-22.

– Jak należy oceniać dotychczasową, wielowiekową tradycję recytowania integralnego psalterza w określonym, powtarzającym się regularnie cyklu czasowym?

Recytacja całości psalterza pochodzi z tradycji monastycznej, którą później przejęły zespoły duchownych związanych z katedrą biskupa. A zakony przecież często były promotorem rozwoju zarówno w obszarze doktryny, jak też życia duchowego Kościoła. Recytacja zatem całego psalterza przez środowiska monastyczne była niczym innym, jak uzewnętrznieniem pietyzmu całego Kościoła, zwłaszcza w epoce patrystycznej, wobec treści integralnego psalterza. Rodzi się jednak pytanie: czy w nowej redakcji Breviarza musi znaleźć się cały, integralny psalterz? Czy z racji pastoralnych nie byłaby uzasadniona tutaj, choćby mała, selekcja odnośnie do niektórych psalmów lub choćby niektórych wierszy z określonych psalmów?

Pytania powyższe wymagają odpowiedzi, mając na uwadze zwłaszcza osoby świeckie, nie związane z obowiązkiem recytacji Breviarza, ale równocześnie nie zawsze posiadające wystarczającą kulturę i wiedzę biblijną, zwłaszcza w odniesieniu do formy i treści niektórych trudniejszych psalmów. Dotyczyłoby to przede wszystkim układu psalmodii w Jutrzni i nieszporach. Jeśli chodzi natomiast o duchownych, to – zgodnie z treścią Konstytucji o liturgii nr 90 – powinni oni „starać się o głębsze poznanie liturgii i Pisma świętego, a zwłaszcza psalmów”.

– Z drugiej jednak strony materia psalmów złorzeczących oraz historycznych jest w sensie teologicznym i praktycznym wystarczająco skomplikowana i wymaga jednoznacznych ustaleń odnośnie do redakcji przyszłego brewiarza („[...] tota materia gravissima nobis visa est sive ex ratione theologiae, sive traditionis, sive ex consecrariis [...]”). Problem powyższych dwóch kategorii psalmów i ich miejsca w Breviarzu nie pojawił się dopiero w związku z pracami redakcyjnymi nad przyszłą księgą brewiarzową. Potwierdzają to zarówno publikacje *in proposito* przed Soborem Watykańskim II⁵⁰, jak też wypowiedzi wielu biskupów w czasie samego Vaticanum II⁵¹. Jeden z nich (opat J. Prou OSB) przypomniał, że w tekstach Nowego Testamentu (np. w Apokalipsie) znajdziemy szereg ostrych, „mocnych” sformułowań. Czyżby i te należało pominąć w liturgii Kościoła? Z drugiej jednak

⁵⁰ W omawianym tutaj dokumencie A. G. Martimort wymienia publikację: E. B e r n i m o n t. *De l'intégrale valeur des psaumes*. „Nouvelle revue théologique” 84:1962 s. 843-852.

⁵¹ Ich nazwiska podaje dokument wymieniony w przyp. 48.

strony praktyka recytacji psalmów w Kościele anglikańskim utrwalona w *Book of Common Prayer* z 1928 r. zezwala na pominięcie (*ad libitum*) w całości ps. 57 oraz niektórych wierszy z pozostałych ośmiu innych psalmów. Podobne zwyczaje odnośnie do recytacji publicznej spotyka się także w wielu wspólnotach protestanckich.

Pozostaje jednak otwarty problem natury teologicznej. Cały bowiem psalterz zaliczany jest do skarbca Pisma świętego. Natchnione zatem są także te jego części, które ze względu na kruchość i niedoskonałość naszego intelektu wydają się nie w pełni zrozumiałe. W Nowym Testamencie zarówno Chrystus, jak też Apostołowie używali słów, które znajdują swoje odniesienia do niektórych radykalnych wersetów zapisanych w psalterzu⁵². W sensie teologicznym wiersze złożeń psalmów są reakcją negatywną wobec osób zaprzeczających dziełu zbawienia, a w sensie chrystologicznym są obrazem walki, sprzeciwu i zwarcia Chrystusa z mocami ciemności oraz „księciem tego świata”. Wymowny jest tutaj tekst 2 Tes 1, 8: „[...] objawi się Pan Jezus [...] w płomienistym ogniu, wymierzając karę tym, którzy Boga nie uznają [...]”. Znajdujemy tu wyraźną aluzję do ps. 78, 6. A zatem, bez mnożenia dalszych przykładów, można pokusić się o pewne uogólnienie: jeśli by należało usunąć z recytacji publicznej psalmy złożeń psalmów, podobną praktykę należałoby zastosować wobec niektórych tekstów z Nowego Testamentu. Chodzi tu o niektóre teksty uznane za mesjańskie. Ponadto psalmy złożeń psalmów w istocie są wyrazem nadziei osób cierpiących prześladowanie, a nadzieja przecież zawieść nie może.

– Za zachowaniem powyższej kategorii psalmów przemawia także długowieczna, nieprzerwana tradycja recytowania całego, integralnego psalterza przez wspólnoty zarówno zakonne, jak też katedralne. Należy równocześnie jednak odnotować fakt, że wspólnota z Taizé w swoim *Officium* w sumie pominęła aż 54 psalmy, a w dziewięciu innych opuszczono niektóre wersety.

Biorąc pod uwagę wieloaspektową problematykę psalmów złożeń psalmów, zdaniem A. G. Martimorta (oraz całej Grupy Studyjnej nr IX), możliwe są trzy rozwiązania odnośnie do analizowanego zagadnienia:

---

⁵² A. G. Martimort przypomina tutaj (*Schemata n. 185 s. 5*) Łk 19, 44: „powalą na ziemię [...] twoje dzieci [...]”) w relacji do ps. 136, 9: „[...] szczęśliwy, kto [...] rozbije o skałę twoje dzieci”) oraz słowa ps. 108 cytowane przez św. Piotra w Dz 1, 20.

1) niektóre trudniejsze wiersze psalmów zaznaczyć w przyszłym Breviarzu kursywą lub opatrzyć nawiasem (klamrą). *Pro opportunitate* można by je opuścić, zwłaszcza w recytacji z udziałem ludu;

2) psalmy *stricte* złożyć zupełnie pominąć w *Officium*;

3) zwyczajem niektórych wspólnot protestanckich psalmy złożyć przydzielić niektórym dniom liturgicznym (świętom) lub okresom liturgicznym (np. Okresowi Męki Pańskiej).

Podobną argumentację przedstawiła Grupa Studyjna nr IX odnośnie do psalmów historycznych (ps. 77, 104 i 105) na posiedzeniu VI Sesji Plenarnej *Consilium* 1 XII 1965 r.⁵³ Na 30 obecnych Ojców, członków *Consilium*, 26 opowiedziało się za możliwością opuszczenia psalmów historycznych w recytacji wspólnotowej albo przydzielenia ich do niektórych wybranych dni liturgicznych (2 – *non placet*, 1 – *placet iuxta modum*, 1 głos bez opinii).

Do powyższych problemów związanych z psalmami złożącymi oraz historycznymi powrócono 13 X 1966 r. w czasie dyskusji na VII Sesji Plenarnej *Consilium*⁵⁴. Poniżej prezentujemy niektóre z bardziej charakterystycznych opinii wyrażanych przez dyskutantów *in propositio*.

Bp Cl. Mansourati (Syria) uważał, że umieszczanie niektórych wierszy psalmu w nawiasach nie jest praktyką ani dobrą, ani wychowawczą. Bp E. Guano optował za integralnością psalterza. Jakiegokolwiek bowiem opuszczenia czy redukcje byłyby wyrazem braku ufności w inspirację Ducha Świętego w relacji do psalmów. Bp R. Boudon zauważył, że istnieje różnica w traktowaniu Biblii jako księgi do czytania oraz jako księgi modlitwowej. W modlitwie zaś należy wykluczyć te elementy, które mogłyby, z różnorodnych przyczyn, ją osłabiać lub sprawiać trudności. Uzasadnione zatem byłyby inicjatywy opuszczania niektórych psalmów czy choćby określonych ich wierszy. Bp F. Antonelli takie rozwiązanie uważał za niebezpieczne, zrywa ono bowiem zarówno z długowieczną tradycją Kościoła, jak też w pośredni sposób rzutuje na niektóre teksty Nowego Testamentu. Dobrym natomiast rozwiązaniem byłoby poprzedzenie trudniejszych tekstów psalmów odpowiednim wyjaśnieniem (*didascalia*). Bp O. Spülbeck proponował, aby trudniejsze psalmy występowały wyłącznie poza Jutrznia i Nieszporami. Na zakończenie debaty przeprowadzono głosowanie. Pytanie brzmiało: czy można umieszczać trudniejsze wiersze z określonych psalmów w nawiasach,

⁵³ Nadal referujemy fakty zawarte w *Schemata n. 185* – tutaj s. 8.

⁵⁴ Opinie z dyskusji z tej sesji przekazujemy za *Schemata n. 201* [zob. przyp. 37] s. 7-8.

z dodatkową rubryką, która zezwala na ich opuszczanie, zwłaszcza w recytacji z udziałem ludu? 20 głosów – *placet*, 11 – *non placet*, *placet iuxta modum* (*modus*: opuścić w całości psalmy złorzeczące oraz historyczne).

Kwestią integralności całego psalterza w recytacji Breviarza zajmowali się również delegaci Konferencji Episkopatów z całego Kościoła w czasie I Synodu Biskupów 27 X 1967 r. Na pytanie (*Quaesitum V*), czy należy zachować wszystkie psalmy, także te zaliczane do złorzeczających czy historycznych w przyszłym czterotygodniowym układzie psalterza, Ojcowie zagłosowali następująco: 117 – *placet*, 31 – *placet iuxta modum*, 25 – *non placet*, 7 – *abstensiones*⁵⁵. Wśród zgłoszonych „zastrzeżeń” (*modi*) proponowano, aby istniała możliwość zastępowania psalmów; aby tę możliwość pozostawić decyzjom Kościołów lokalnych; aby możliwości opuszczenia trudniejszych wierszy zaznaczyć typograficznie, np. poprzez nawiasy lub kursywę; aby powyższe psalmy umieścić w godzinach nieobligatoryjnych; aby opuścić jedynie trudniejsze wiersze, ale nie całe psalmy, itp.

Powyższe problemy były również przedmiotem dyskusji w czasie IX Sesji Plenarnej *Consilium* w dniach 21-28 XI 1967 r. Wyniki tejże Sesji zostały przesłane papieżowi Pawłowi VI. Odnośnie do wątpliwości Ojców na temat miejsca i roli psalmów złorzeczających i historycznych w przyszłym Breviarzu dniu 3 I 1968 r. Paweł VI delikatnie zasugerował, aby „dokonać wyboru takich psalmów, które są najbardziej przydatne w modlitwie chrześcijańskiej, opuszczając zatem psalmy określane jako złorzeczące i historyczne, z zastrzeżeniem ewentualnego ich użycia w określonych okolicznościach”⁵⁶.

Po raz ostatni w tak obszerny i wyczerpujący sposób do powyższej problematyki powrócono w związku z X Sesją Plenarną *Consilium*, przewidzianą na 16-30 IV 1968 r. Ojcowie, zgodnie z programem Sesji, powyższą problematykę mieli omawiać 26 IV, wcześniej jednak, w dniach 20-22 oraz

⁵⁵ Wyniki głosowań oraz prezentację opinii *iuxta modum* podajemy za: *Synodus Episcoporum. De sacra liturgia. Exitus manifestationis sententiae cum recensione modorum propositorum*. Typis Polyglottis Vaticanis 1967 s. 5 oraz s. 11-12. Warto tutaj dodać, że „zastrzeżeniom” Ojców Synodu poświęcono miesiąc później specjalne spotkanie wszystkich relatorów zajmujących się odnową Breviarza – zob. *Schemata n. 253* [z 16 XI 1967]. *De expansione „Modorum” Synodi circa quaestiones de sacra liturgia* s. 2-4.

⁵⁶ Zob. *Schemata n. 288. Addendum 1. De Breviario 71* [z 17 IV 1968]. *Relatio de Conventu Coetus IX „De Breviario” circa thema denuo propositum: de psalmis qui imprecatorii et historici dicuntur* s. 1. Pełny obraz powyższej problematyki w syntetyczny sposób opisał główny relator reformy Breviarza, A. G. Martimort, w maszynopisie pozostawionym w Archiwum Kongregacji Kultu Bożego, opatrzonym datą 20 II 1968 r.: *De psalmis sic dictis „imprecatoriis” et „historicis”* s. 1-5 (kopia w posiadaniu autora).

24 IV, miało miejsce posiedzenie relatorów poszczególnych Grup Studyjnych odpowiedzialnych za rewizję *Brewiarza*⁵⁷.

Oto niektóre z zaprezentowanych wówczas opinii:

– P. M. Gy: Propozycja papieża, pomijająca psalmy złożeń czy historyczne, nie odnosiła się do ich waloru doktrynalnego, a jedynie zmierzała do podkreślenia ich modlitewnego charakteru. Dzisiejsze rozumienie historii zbawienia nie wymaga integralności psalterza w *Brewiarzu*;

– B. Neunheuser OSB: Należy zachować cały psalterz. Duchowni, którzy mają trudności w ich teologicznej interpretacji, powinni postarać się o odpowiednie doksztalcenie;

– J. Lecuyer: Aktualny projekt psalmów sprzyja ich właściwemu zrozumieniu. Byłoby dużym błędem, gdyby historię zbawienia ograniczyć do modernistycznego jej pojmowania. Występujące trudności w dyskutowanej materii wskazują na brak odpowiedniej kultury biblijnej. Należy brać pod uwagę gatunek literacki psalmów. Są one tekstami poetyckimi, przeznaczonymi do śpiewania;

– I. Calabui g: Omawiane psalmy są zbyt trudne dla wiernych świeckich. Jeśli aktualnie, po czternastu wiekach powstaje nowy przekład Wulgaty, to czy ta zasada nie mogłaby objąć także nowej interpretacji psalmów, ułatwiając w ten sposób ludowi dostęp do ich zasadniczego przesłania? Poza tym liczba 150 psalmów nie ma znaczenia mistycznego;

– A. Lentini OSB: Argumenty opierające się na ignorancji czy braku zrozumienia języka psalmów nie powinny decydować o ich stosowaniu w recytacji *Brewiarza*;

– E. Lengel i ng: Przyjęcie zasady usunięcia trudniejszych wierszy psalmów w przyszłym *Brewiarzu* należałoby rozciągnąć konsekwentnie na całą liturgię. Ale taka zasada byłaby z różnorodnych względów wręcz niebezpieczna;

– A. Rose: Wszystkie psalmy używane w modlitwie *Brewiarzowej* należy rozpoznawać w ich sensie chrystologicznym, a nie literackim;

– A. G. Martimort: Jeśli jakieś psalmy (lub ich część) zostałyby w psalterzu pominięte, to nie z racji doktrynalnych, lecz pastoralnych.

Powyższe kwestie poddano głosowaniu. Za zachowaniem psalmów złożeń relatorzy oraz zaproszeni konsultorzy oddali 26 głosów *placet*, 5 – *non placet*, 1 – *iuxta modum*. Za zachowaniem psalmów historycznych

---

⁵⁷ Referowane dalej poglądy relatorów oraz Ojców X Sesji Plenarnej powtarzamy za *Schemata n. 294. De Breviario 73* [z 14 V 1968]. *De structura generali Officii divini. Acta de Officio divino In X. Sessione Consilii ad exsequendam Const. de S. Liturgia (16-30 aprilis 1968)* s. 1-12, tu s. 1-5.

w przyszłym brewiarzu 20 głosów *placet*, 14 *non placet*. Powyższe opinie i wyniki głosowań Ojców, jak też poniżej zaprezentowane, a wyrażone na relacjonowanej X Sesji Plenarnej *Consilium* opinie postanowiono przekazać do ostatecznej decyzji papieżowi Pawłowi VI. Wśród opinii członków *Consilium* warto przypomnieć następujące:

– Kard. G. Lercaro: Problem psalmów złożeń i historycznych nie wynika z ich treści. Nie podważa się przecież ich prawdziwości ani waloru uświęcającego. Ich trudność w zastosowaniu w *Officium* wynika wyłącznie z ich użyteczności pastoralnej, zwłaszcza w odniesieniu do osób świeckich. Ewentualna katecheza na temat tych psalmów wydaje się w praktyce pastoralnej trudna do skutecznego przeprowadzenia. Większym pożytkiem duchowym byłoby zastąpienie omawianych psalmów innymi. Pozostawienie zaś trudniejszych wierszy w nawiasach czy zaznaczenie ich w inny sposób (*asteriscus ad libitum*) problemu nie rozwiązuje, a raczej go jeszcze bardziej eksponuje i podkreśla;

– Kard. M. Pellegrino: Wszystkie, bez wyjątku, psalmy służą modlitwie. Potwierdza to starożytna praktyka Ojców Kościoła. Psalmy stanowią istotną, modlitewną tradycję w łączności z całą Biblią. Wprowadzanie wyjątku w postaci opuszczania, eliminacji niektórych psalmów narusza całą strukturę Biblii. Ze względu na osoby pozbawione kultury biblijnej można by umieszczać niektóre trudniejsze wiersze w nawiasach. Psalmy natomiast historyczne powinny mieć swoje stałe miejsce w *ordinarium* czterotygodniowego układu psalterza;

– Bp E. Guano: Psalmy historyczne rozumiano przez wieki w duchu Nowego Testamentu jako autentyczną modlitwę. Stanowią one wyraz rozmowy z Bogiem. Również psalmy złożeń, gdyby występowały w Wielkim Tygodniu, byłyby zrozumiałe także dla osób świeckich;

– Bp D. E. Hurley: Cała tradycja Kościoła w modlitwie praktykowała cały psalterz, bez wyjątków. Należy zatem skierować prośbę do papieża, aby te tradycję nadal podtrzymywać. Gdyby ją zmienić poprzez eliminację niektórych psalmów, to rodzi się pytanie „dokąd nas to zaprowadzi?”

Przeprowadzone głosowania dały następujące rezultaty:

– Czy zachować trzy psalmy (57, 82 i 108) w psalterzu *Officium* z możliwością ewentualnego ich zastąpienia innymi? – 24 *placet*, 5 *non placet*;

– Czy zachować wiersze złożeń z innych psalmów⁵⁸, z możliwością jednak ich opuszczenia *pro opportunitate*? – 18 *placet*, 7 *non placet* (różnice

⁵⁸ Dokładny zestaw wierszy o trudniejszej (złożonej) treści zaprezentował A. G. Martimort w swoim przesłaniu skierowanym do konsultorów w dniu 20 lutego 1968 (zob. przyp.

w liczbie oddanych głosów wyjaśnia fakt, że nie było „bloku głosowań”, lecz przeprowadzano głosowania po zakończeniu dyskusji na określony temat w różnych porach dnia obrad);

– Czy należy typograficznie zaznaczyć opuszczone wiersze? – 20 *placet*, 7 *non placet*;

– Czy przedłożyć Ojcu Świętemu prośbę odnośnie do postulatów zawartych w powyższych głosowaniach? – 19 *placet*, 5 *non placet*;

– Czy poprosić Ojca Świętego o pozostawienie psalmów historycznych w cyklu czterotygodniowego układu psalterza? – 25 *placet*, 2 *non placet*.

Wyniki powyższych głosowań wraz z obserwacjami sekretariatu *Consilium* przedłożono papieżowi Pawłowi VI do rozstrzygnięcia. Decyzją z dnia 18 V 1968 r. papież zgodził się na opuszczenie psalmów złorzeczających (ps. 57, 82 i 108), a także niektórych wierszy z innych psalmów w cyklu czterotygodniowym. Psalm historyczny (ps. 77, 104 i 105) będą występować jedynie w niektórych okresach roku liturgicznego⁵⁹.

Na ostateczny kształt księgi *Brewiarza* (w tym także jego psalmodii) znaczący wpływ miały szerokie konsultacje, jakie Grupa Studyjna nr IX przeprowadziła w pierwszej połowie 1969 r. W styczniu tegoż roku rozesłano bowiem „próbki” (*specimen*) dwóch oficjów *Brewiarzowych* przepracowanego *Brewiarza* (jeden ku czci św. Ignacego męczennika, drugi – na dzień zwykły z poniedziałku IV tygodnia) do trzech tysięcy biskupów ordynariuszy oraz przełożonych zakonów. Jakkolwiek zaledwie 873 respondentów przysłało swoje opinie, obejmowały one jednak aż pięć tysięcy różnorodnych kwestii, propozycji czy uwag⁶⁰. Owe *responsiones* w znaczący sposób ułatwiały ostateczne ukształtowanie aktualnej księgi *Liturgii Godzin*. *Editio typica* tejże księgi zawiera psalmy w interpretacji łacińskiej *Neowulgaty*, gdyż *Papieska Komisja dla nowego przekładu Biblii* zdążyła pod koniec sierpnia 1969 r. przekazać *Consilium* nowy tekst psalterza⁶¹.

56). Oto niektóre z nich: ps. 9 w. 18 i 36; ps. 17 w. 38-39; ps. 20 w. 9-13; ps. 27 w. 4-5; ps. 30 w. 18-19; ps. 34 w. 2-8, itd.

⁵⁹ Więcej na ten temat zob. A. Bugnini. *La riforma liturgica (1948-1975)*. Roma 1983 s. 500 nn.

⁶⁰ Zaprezentowane szczegóły powtarzamy za: *Schemata n. 357. De Breviario 9* [z 31 X 1969]. *Coetus a Studiis IX. Relatio generalis de Breviario* s. 1-7, tu s. 1-2.

⁶¹ Tamże s. 6.

BIBLIOGRAFIA

A. ŹRÓDŁA

Opracowanie opiera się (prawie) wyłącznie na kilkudziesięciu „schematach” dokumentujących kolejne fazy procesu redakcyjnego związanego z powstaniem posoborowej księgi *Liturgia Horarum* (1979-1971), ograniczając się jednak do kwestii dystrybucji psalmów powyższej księgi. Pełen zestaw tychże *Schemata* zob. P. Marini. *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964 – febbraio 1975)*. „Notitiae” 18:1982 s. 453-772. Dokumenty odnoszące się do brewiarza – tamże s. 548-596.

B. OPRACOWANIA

B r a g a C.: De liturgia in Primo Coetu Synodi Episcoporum. „Ephemerides Liturgicae” 81:1967 s. 469-470.

B u g n i n i A.: La riforma liturgica (1948-1975). Roma 1983.

De liturgia in primo Synodo Episcoporum. „Notitiae” 3:1967 s. 361-362.

M a r t i m o r t A. M.: La Chiesa in preghiera. Vol. IV: La liturgia e il tempo. Brescia 1984.

R i g h e t t i M.: Manuale di storia liturgica. Vol. II: L'anno liturgico nella storia, nella Messa, nell'Ufficio. Milano 1969.

S. Rittum Congregatio. Memoria sulla riforma liturgica. Città del Vaticano 1948.

DISTRIBUTION OF THE PSALMS IN THE POST-COUNCILLOR REFORM
OF THE BOOK OF THE LITURGY OF THE HOURS

EDITORIAL ISSUES

S u m m a r y

This study presents the editorial process related with the distribution of the psalms in the post-councillor book of the Liturgy of the Hours. Study Group Three was responsible for these works. It was part of the *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*. As a result several years of editorial work was resignation from the one and a half thousand-year-old tradition to quote the whole of the Psalter during one week. New *ordinarium* of the Psalter has been introduced with a four-week scheme of the psalms. The above Study Group, supported by the authority of competent organs of the Holy See, established a new set and number of the psalms in each of particular canonical hours of the current *Breviarium Romanum*. An additional question which the editors of the new book had to face, was the role, meaning, and place of the so-called cursing psalms (or only the very psalmodic lines of this kind) and the historical psalms. Eventually, the above psalms are left out of the *ordinarium* of the four-week set of the psalms.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: redakcja księgi Liturgii Godzin, dystrybucja psalmów.

Key words: edition of the Book of the Liturgy of the Hours, distribution of the psalms.